

Bulgarian Political Dream

Jeko Kiossev

South -West University “Neofit Rilski”
Faculty of Philosophy, Department of Sociology

Българската политическа мечта

Жеко Къосев

Югозападен университет “Неофит Рилски”
Философски факултет, катедра Социология

Author Note

Jeko Kiossev is assoc. professor at South-West University, Department of Sociology.

The author has no known conflict of interest to disclose.

Correspondence concerning this article should be addressed to Jeko Kiossev, South-West University “Neofit Rilski,” Faculty of Philosophy, Department of Sociology
Blagoevgrad 2700, Iv. Mihailov Str 66. E-mail: jekok@swu.bg

Бележки за автора

Жеко Къосев е доцент в катедра Социология, ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Авторът няма конфликт на интереси.

Кореспонденцията, свързана с тази статия, може да бъде адресирана до Жеко Къосев, гр. Благоевград 2700, ул. Ив. Михайлов 66, ЮЗУ Неофит Рилски, каб. 352. E-mail: jekok@swu.bg

Abstract

This article aims to investigate the genesis of the Bulgarian political dream, the attitudes among the Bulgarian society about the modernization of Bulgaria after 1878, the real results of the imposed political development models of Bulgaria and the stages through which the Bulgarian statehood passed, and an analysis of the reasons, because of which the idea of a pure and holy republic never happened in Bulgaria. The research methodology includes using historical, sociological, and political tools to analyze ideological, political, and social facts and events. The main findings are that, despite Bulgaria's rich constitutional experience, a working, efficient and stable executive power is not realized, and the dominant is populism and the following of foreign political governance models, without taking into account national traditions and attitudes in Bulgarian society. The study covers the genesis of the Bulgarian political dream and the stages it goes through in modern Bulgaria. Conclusions can be made about the main political shortcomings of the Bulgarian political being and the manifestations, although episodic, of responsibility before the Bulgarian society and its influence on the development of statehood. The study reveals a reconciliation of the Bulgarian society for its development, the modernization of Bulgaria, and the concentration of unity in meeting the economic and life needs, although there are few exceptions.

Keywords: Political dream, political ideology and practice, constitutional practices and their reflection in Bulgaria, public attitudes and expectations

Резюме

Статията има за цел да изследва генезиса на българската политическа мечта - нагласите сред българското общество за модернизацията на България след 1878 г., реалните резултати от наложените политически модели на развитие, етапите през които преминава българската държавност и анализ на причините, поради които идеята за чиста и свята република никога не се случиха в България. Основана се на исторически, социологически и политологически инструментариум при анализа на идеологическите, политическите и обществените факти и събития. Основните констатации са, че въпреки богатия си конституционен опит в България не се реализира една работеща, ефективна и стабилна изпълнителна власт, а доминантата е популизъм и следването на чужди политически модели на управление, без да се отчитат националните традиции и нагласи в българското общество. Проучването обхваща генезиса на българската политическа мечта и етапите през които преминава модерна България. Чрез него могат да се направят изводи за основните политически недостатъци на българското

политическо битие и проявите, макар и епизодично на отговорност пред българското общество и неговото влияние върху развитието на държавността. В заключението се разкрива откритата примиреност на българското общество за неговото развитие, за модернизацията на България и концентрирането единство в задоволяване на икономическите и житейските нужди, макар и малки изключения.

Ключови думи: политическа мечта, политическа идеология и практика, конституционни практики, обществени нагласи и очаквания

ARTICLE INFO:
Original Article
Received: 19, 06. 2022
Revised: 07, 07. 2022
Accepted: 30, 07.2022

Българската политическа мечта

Въведение

Политическата съдба на българското общество е била твърде жестока. От мига, в който на световната политическа карта се появява името България през 681 г. до ден днешен са изминали над 1 330 години. А зад тези внушителни политически, икономически и културни векове се крие и българската политическа драма. Седем века българите са били под чужда политическа власт – два века византийска и пет века турска. И ако подходим чисто статистически, то българската политическа мечта е била и ще бъде свобода и независимост, суверенно демократично развитие. Същевременно обаче, дали тези седем века не са претъпили, смачкали тези вековни човешки политически мечти. Защото за свободата човек трябва да се бори всеки ден, да отстоява демократичните принципи.

Да, за младите хора демокрацията не е мечта. Демокрацията е даденост. Те са се родили, те живеят в демократична България. И същевременно, както във всички демократично устроени държави по света, те са най-големите критици на демократичните устои в България.

Демократичните правителства (наистина с различна степен на демократичност) съществуват в по-малко от половината страни в света и управляват по-малко от половината световно население.

Генезис на модерната българска политическа мисъл

Именно поради тази причина политическата мечта е била и ще бъде свободна и демократична България.

Българската политическа мечта трябва да бъде заложена генетично във всеки един гражданин. Защото още през 1870 г. геният на българското общество, геният на българската революция, геният на българската политическа мисъл ще напише: България ще бъде демократична република „Свята и чиста република, Народно управление, конструирано в съответствие с постиженията на ренесансовата и просвещенска политическа мисъл. Тя ще се управлява от народа и неговите представители при зачитане на равноправието на народите, които ще я населяват. Републиката ще гарантира историческото бъдеще на българската нация, ще създаде условия за неговото свободно стопанско, социално и културно развитие, ще осигури гражданските и политическите права на народа, ще уважава при всички обстоятелства правата на човешката личност, ще въведе строго демократично законодателство, като

всички без разлика на положението си в обществото ще бъдат равни пред закона, ще се осигури свобода на човешката съвест и вероизповеданието“ (Генчев, 1973)

Най-важното, най-значимото, най-гениалното в политическата доктрина, в политическата мечта на Васил Левски за бъдещия свят, това е абсолютната му преданост към свободата и демокрацията, към гарантиран, неконтролиран от никого друг, освен от народа демократичен ред на обществото.

Историческото развитие на модерния свят абсолютно категорично доказва и доказва величието на идеите на В.Левски – този най-завършен демократ и хуманист в българското политическо битие. Нима политическата история не доказва и не продължава да доказва, че там, където степента на демократичните свободи е най-голяма, се създадоха общества и държави, които в най-голяма степен задоволяват икономическите, социалните, културните, биологическите потребности на човешката личност (Генчев, 1973).

Подобно на своите ренесансови предходници Левски смята, че за да се осъществят божествените права на личността, е необходимо преди всичко свобода, пълна свобода, условия които ще гарантират свободната човешка изява. Свободата на личността, неограничавана от никаква власт освен от законите на живота – това е идеят на Левски, в които трябва да се реализира човешката личност.

И трябва веднага да се подчертае, че ако Левски е наречен „Апостол на свободата“, това не е само защото се е борил за политическото освобождение на българския народ, за да могат новите български управници, вече с калпаци или фесове, с костюми Версачи, с палати и мерцедеси да управляват българите, а защото се е борил за Свободно Общество на свободни хора, защото е страдал и увиснал на бесилката за естествените права на човека.

И тук възниква закономерният въпрос. Защо след като българин създава политическата мечта на поколения на свои сънародници, тя и до ден днешен не е реализирана. Абсурдно е да се твърди, че българите не познават политическите идеи на Васил Левски. След Освобождението през 1878 г. до сега, от най-ранна детска възраст, това са първите идеи с които се запознаваме. Едва ли е имало и едва ли ще има българин за който думите за „Чиста и свята република“ да не са се запечатали трайно в съзнанието му. Да, задължително е да анализираме различните модели на дължавно управление на България, но никога не можем да кажем, че политическите идеи, политическата мечта на Левски, (иска ми се да вярвам на поколения българи) никога не се реализира в

България.

Да, за младите хора демокрацията не е политическа мечта. За демокрацията не е необходимо да полагаш усилия, да отстояваш демократичните принципи на управление. Те са се родили, те живеят в демократична страна. За тях свободата и демокрацията не е мечта. Свободата е реалност. И същевременно те са най-големите критици на демократичните устои на България. Това го заявявам на базата на дългогодишната ми работа с моите студенти. И винаги съм им казвал, че е важно да констатираш даден факт, дадено обстоятелство. Но е много по-важно да си отговорим на въпроса защо? Защо това не се случи в България. Къде са причините? И къде е ролята и мястото на различни поколения българи тази Чиста и свята република все още да бъде далечна политическа мечта.

Чел съм, слушал съм, как знайни и нейзнайни български политици/политикани се явяват с цялото си величие пред паметника на Левски на 19 февруари и високопарно произнасят някакви думи написани почти винаги от други незнайни съветници. И в мига в който се качат в своите файтони, каляски, бронирани мерцедеси, на мига забравят за политическите мечти, за политическата доктрина на Васил Левски. И така до другия 19 февруари. Може персоните да се сменят, но празнословието остава.

Първият решителен опит след близо пет века турско робство българите да реализират своята политическа мечта за свобода, за демокрация е избухналото на 20 април 1876 г. Априлско въстание.

Всъщност Априлското въстание е едва петото поред въстание, което организира българския народ във вековете на робство. В края на 16 и през 17 век в българските земи избухват последователно – Първо Търновско, Второ Търновско, Чипровско и Карпошевско въстание, но те обхващат твърде малки региони, продукт повече на местния ентузиазъм на хората, отколкото на идеята за обща българска свобода. При тези въстания не политическата мечта за свобода е домината, а икономическата стагнация на Османската империя, респективно на българите живеещи в нейните предели.

Организаторите на Априлското въстание не искат хляб, а искат свобода. И то забележете – една голяма част от тогавашното българско общество.

Логично възниква въпросът – защо най-мащабната проява на революционните борби през епохата на Българското възраждане, най-ярката проява за свобода и човешки правдини е така лесно потопена в кръв, без да може да се постигне крайнага цел

Освобождение и Свобода за българите.

Българската наука отдавна е отговорила на голяма част от поставения въпрос. Но главната причина е липсата на силна буржоазна класа и опитен ръководител, който да поведе българите. Зародилата се българска буржоазия не успя след смъртта на Васил Левски да излъчи истински народни водачи с модерен мироглед с висок морал. И най-важното не успя да обедини нацията за решителни действия.

Именно поради това в хода на въстанието съотношението на силите беше убийствено в полза на империята. Срещу свръхмодерните оръдия „Круп“ българските въстаници трябваше да стрелят с черешови топчета.

Моралната революция

Априлското въстание беше една морална революция. Тя имаше огромно политическо въздействие върху Европа. И след погрома, след безчинствата на империята на Султана, стара Европа видя и разбра за един смел народ, готов на саможертва, само и само да извоюва своята свобода. А това беше мечтата на поколения българи (Генчев, 1988).

В българската научна литература 3 март 1878 г. е закономерен завършек на Българското възраждане, на борбите на българския народ за освобождение, за свобода и човешки правдини. За те зи пет века чужда, деспотична тирания на турските султани българите полагат огромни усилия да живеят свободно. Започва се с хайдутството, преминава се през съзаклятията, бунтовете, въстанията, до участие в общобалканската национално революция. Хвърлени са огромни усилия на дипломатическия фронт. И въпреки това българите продължават да живеят под властта на султана.

Именно поради това обявената през 1877 г. От Русия война на Османската империя се възприема като камбанен звън за извоюването на българската свобода. Създава се Българско опълчение, което наброява 7 500 бойци (Косев, К., Д. Дойнов, Н. Жечев, 1976).

Българите имат бойци, които участват във войната, но нямат политически лидери, които да обединят българската народност, които да я поведат масово по новия свободен друм.

И след като няма обединителна концепция за бъдещото държавно устройство, след като се забравя идеята на Васил Левски за чиста и свята република е невъзможно да заявим, че целият български народ воюва за своята свобода.

Безспорен факт е че, българите имат своя принос във войната за своето освобождение,

за своята свобода. Но и до ден днешен в научната литература се твърди, че в хода на войната се разгръща „могъщо националноосвободително движение“. Много трудно един обективен изследовател може да приеме безрезервно тази теза. Ако могъществото на една революция за национално освобождение, за постигането на бленувата свобода се състои в отряд от 7 500 души – да може и да е така. Но къде е неговото могъщество, като не се воюва за реализация на политическите идеи на Васил Левски, като няма доктрина за устройството на собствената страна. Защо това могъщо движение чака решенията на Великите сили, а не се бори за извоюването на политически придобивки за обществото.

И все пак огромните български надежди като че ли се реализират с подписването на Санстефанския мирен договор. По силата на този договор всички земи населявани от българи влизат в пределите на новоосвободената страна.

Много скоро обаче Великите сили се събират в Берлин и подписват нов договор. Именно тук се нанася първия, при това жесток удар върху току що освободения народ. Новата/старата държава България е разкъсана жестоко, което няма нито исторически, нито политически, нито културни и национални принципи за това решение.

Но най-тежкият удар Берлинският конгрес нанася на българския политически елит в лицето на буржоазията. Тя е обезличена в морално отношение. Обществото започва да изпитва огромни съмнения в нейните възможности да изгради нормален политически, стопански, културен живот. Трайно се насажда мнението, че ние българите сме малки и бедни и от нас нищо не зависи. Великите сили решават всичко а политическата класа в страната е само дребен изпълнител на техните повели, на техните интереси на Балканите.

Десетилетия след Берлинския конгрес българската обществена и научна общност стоварваше цялата вина за състоянието на българската нация след 1878 г. върху егоистичната политика на Европа, която в този момент се интересува единствено от своите колониални и икономически интереси и амбиции. Всичко това е вярно. Но възниква закономерният въпрос -Защо същата тази Европане постъпи така със съдбата на по-рано освободените Гърция, Сърбия и Румъния. Да, вярно е, че там са други европейските геополитически възделения. Но също така е вярно, че тези общества, според своите сили и възможности положиха усилия да извоюват самостоятелно своята политическа независимост. Никое от тях не чакаше идването на „дядо Иван“ или „чичо Сам“, или войските на Негово Величество британския крал.

Геният на българската политическа мисъл Васил Левски се бореше и отдаде живота си за демократична република. Великите сили решават, че Княжество България ще бъде конституционна монархия. Поколения българи дават живота си за свободата на Македония. Европа повелява тези земи да останат във владение на султана.

Историческата и политическата обективност обаче изисква да се подчертае, че през 1878 г. единствената република в Европа е Франция. Едва ли някой европейски политик, крал, монарх се е замислял върху идеята България да бъде втората европейска република. Освен това тогавашна Европа се отнася твърде скептично към изграждането на модерните български институции, дълбоко съмнявайки се в политическите и демократичните качества на българското общество., което до този момент влиза в европейските анали единствено и само с невероятния героизъм и саможертва по време на Априлското въстание. По силата на Търновската конституция, приета през 1879 г. България е наследвена монархия, като наследството върви по линия на първороден мъжки престолонаследник. Т.е. в това отношение България става част от модерното европейско политическо семейство. Законодателната власт принадлежи на Народното събрание Практически е реализирано разделението на властите в основния управленски триъгълник – Княз – Министерски съвет – Народно събрание. Най-модерните и вече утвърдили се в голяма част от Европа функции на държавата са въведени и на българска земя. Можем категорично да заявим, че в чисто формален конституционен аспект България става част от модерния свят (Кьосев, 2007). В още едно отношение България провежда модернизацията си. Търновската конституция предоставя широки граждански права и личностни свободи за изява на българското общество. Тя осигурява правото на сдружения, организации, отхвърля цензурата, гарантира частната собственост и сигурността на етническите и политическите малцинства в държавата. Дори твърде патетично в Търновската конституция се декларира, че всеки роб, попаднал на български земя, става автоматично свободен. Все пак в тези членове е запазен духът и политическите принципи на Васил Левски.

И още с първите си самостоятелни стъпки младата българска демокрация се сблъска с официално декларираните в Търновската конституция принципи на европейската пазарна икономика и от друга страна, с принципите на социална справедливост и стопански либерализъм. България остро се нуждаеше от бърз стопански просперитет. А това понякога влизаше в противоречие с вкоренената патриархална справедливост, с

духа на възрожденската епоха. Има още един значим фактор за това противоречие. България влезе в първия си етап на модернизация практически без видимо икономическо и социално разслоение, без наличието на много богати слоеве от населението. Липсва социалното разклоение, което е така характерно за аналогичните процеси протичащи в Европа. Т.е. Още в самото начало на своето самостоятелно и демократично развитие България се сблъска с един огромен проблем – модерните за времето си политически концепции и социалния статус на огромната част от българското общество. И тук България за първи път (за съжаление не за последен) беше изправена пред дилемата свобода или хляб (Кьосев, 2014).

Впрочем, всички модерни държави през различни периоди от своето развитие се сблъскват с такава социално-политическа ситуация. Онези общества винаги са избирали свободата и след това, с много борби, с много жертви са постигали социален, икономически просперитет. И това световната политическа история категорично е доказала – не може да има икономически, финансов, социален просперитет, без да има общество на свободни, свободомислещи хора. И разбира се на високо образовани граждани.

Първият политик след Освобождението, който реализира тази социално-политическа доктрина е Стефан Стамболов Той става министър-председател в период на вечната стопанска изостаналост на България от развитите, на не до там развити държави държавническата мъдрост на Стамболов води до полагането на духовното, образователното и културното ниво на българския народ. Та може ли да се извършва индустриална революция без високо образовани хора. Целенасочената, гравивна образователна политика на Стамболовото управление превръща България в добре организирана, укрепнала и с нарастващ европейски авторитет държава. В резултат на започналата образователна модернизация равнището на грамотност сред българското население рязко се увеличава. В навечерието на Балканската война през 1912 г. 90,2% от новобранците са посещавали училище. По това време в Сърбия те са 49%, а в Румъния – 38%, а в Гърция – 59,7%. а всички тези държави извоюваха своя национален суверенитет далеч преди българското общество (Кьосев, 2015).

Постепенно България се превръща в най-бързо развиващата се Балканска държава. Едва ли е случаен фактът, че западни дипломати, експерти, учени наричат България в началото на XX в. Швейцария на Балканите.

И ако не бяха бяха последвалите четири войни – Балканската, Междусъюзническата,

Първата и Втората световни войни, които изтощиха максимално българската икономика, след края на 1945 г. България отново щеше да бъде сравнявана с най-развитите европейски държави.

Краят на Втората световна война означаваше и краят на демократичното, либералното, образователното и културно развитие на България. Започва един изкуствено създаден комунистически проект за модернизация на държавата.

През 1946 г. Под диктата на СССР в България е установена републиканска форма на управление. И тук трябва да извикаме *Еврика*. За първи път в българското политическо битие след 1870 г., когато Васил Левски започва своята нечовешка борба в тогавашното българско общество „за Чиста и Свята република“ на политическия небосклон се появява отчетливо републиканския модел на държавно управление. Има и още един значим фактор. След края на Втората световна война, монархията като форма на държавно управление губи в голяма степен битката с републиката.

Т.е процесите, протичащи след края на световната война са измерими със световните, с българските традиции, проповядвани от Левски. И за да бъде политическата картина убийствено демократична, за първи и единствен път се провежда референдум. *Ако това не е демокрация, здраве му кажи*. Но за какъв плебисцит става реч, след като по това време са разположени съветски войски, когато вече е изграден тотален контрол върху органите на властта, върху живота на всеки един българин, върху образователния, културния живот на българското общество, дори и върху развитието на спорта.

Републиканската мечта

Не, този политически модел не е политическата мечта на Васил Левски, на поколения българи. Това е мечта на Съветския съюз и на българските комунисти, които положиха огромни усилия да претворят в дела нечии чужди за българската национална психология, на българския манталитет и морал система на държавно управление. За тези 45 г. комунистическа власт се изписаха купеища книги, анализи, изследвания. Всеки, който се интересува в детайли може да придобие нужната информация. И сам да си отговори на въпрос – това ли бе българската политическа мечта.

След 10 ноември 1989 г. Българската републиканска мечта изглеждаше най- близко за практическа реализация. Една диктатура беше свалена и хоризонта за чиста и свята република отново беше на една ръка разстояние. Отново обаче чужди сили (наистина демократични) диктуваха на българското общество кое как трябва да се направи, как

трябва да се случи. Никой не попита българското общество, българските граждани за тяхното мнение за развитието на България.

Защото съвременният човек гласува през дебелината на своя портфейл. И това отношение българското общество е напълно модерно, демократично. Много е трудно един беден, изстрадал човек да го убеждаваш във велики (наистина) политически доктрини и концепции, да го убеждаваш колко добре живее, когато статистическите данни показват точно обратното – България е най-бедната държава членка на Европейския съюз.

И в тази ситуация появата на радикални политически идеи, организации и партийни формирования е нещо политически закономерно. Ниският социален статус на обществото, ниските заплати, високата безработица автоматично водят след себе си отчаяние на голяма част от населението и най-естествената реакция е то да прегърне, да се обедини около лансирани в този период радикални идеи.

Примерите в това отношение са твърде много и не е необходимо да бъдат изброявани. Те се проявяват периодично в различни краища на Европа в различни периоди. Позитивното за България е, че този така срещан политически феномен е почти невъзможен. Защото едно общество, в което доминатата е да покрива своите нужди, трудно би възприело такава политическа доктрина. Та дори ако дам за пример съседна нам Гърция (да не се отива чак до Франция, Великобритания и Италия) социалните протести, стачките са нещо съвсем нормално. Българинът не протестира, не е свикнал да отстоява своите политически, икономически и социални права и свободи. Но дори ако излезе на „улицата“ основният въпрос е – кой им плати. Може би същите фактори, които плащат на протестиращите срещу социалните несправедливост (според техните разбираня) в Европа.

Заклучение

В развитието на модерна, свободна България след Освобождението доминиращият фактор са европейските, американските модели на държавно управление. Това е нормално за една изостанала икономически и социално държава. И в това няма нищо негативно. Всяко общество, всеки човек трябва да се учи, да изследва световните достижения, както в политиката, така и социалната сфера. Но и обществото и индивидите трябва да зачита, да анализира националните традиции, националния морал и наследеното от поколения българи. В противен случай се случва това, което се случи след 1878 г. след 1944 г. след 1989 г. - просто копиране на чужди политически

модели. Някои по-успешни, други ужасяващи, но в крайна сметка основното е жизненият стандарт на обществото. Българската политическа мечта беше и ще бъде за чиста и свята република, това, което ни завеща Васил Левски и за морални политици, които ще работят за просперитета на българското общество.

Използвана литература

- Genchev, N. (1973). *Levski, revolyutsiyata i badeshtiyat svyat* [Levski, revolution and the future world]. Sofia Of izdatelstvo.
- Genchev, N. (1988). *Balgarskoto vazrazhdane* [The Bulgarian renesance]. Sofia OF Izdatelstvo.
- Kosev, K., Doynov, D., Zhechev, N. (1976). *Istoria na Aprilskoto vastanie* [History of Bulgarian revolution]. Nauka i izkustvo.
- Kyosev, Zh. (2007). *Razhdaneto na demokratichnata misal v Bulgaria* [The Birth of the democracy thought in Bulgaria]. In D. Peicheva (Ed.), *Sotsiologicheski horizons* (pp. 26-51). SWU Publishing House.
- Kyosev, Zh. (2014). *Stefan Stambolov - nay-znachimiyat politik na Bulgaria ili „velik diktator“* [Stefan Stambolov- the significant politic in Bulgaria or “the great dictator”]. *Sotsiologia i ikonomika*, 4, 77-85.
- Kyosev, Zh., (2015). *Politicheski model na partiyno-darzhavno upravlenie na T. Zhivkov (1956-1989* [Political model of Todor Jivkov party-state government (1956-1989). In D. Peicheva (Ed), *Sotsiologicheski prostranstva* (pp.215-231). SWU Publishing House.
- Metodiev, V. i Stoyanov, L. (Eds.). (1990). *Balgarskite konstitutsii i konstitutsionni proekti* [Bulgarian constitutions and constitutional projects]. Sofiysko izdatelstvo “Petar Beron”.